

Докія Гуменна

НЕСПОДІВАНІ ЗУСТРІЧІ

(Фрагмент із твору «Іспит пам'яті»)

У Львові. Жовтень 1943-го року. Кілька днів, як із Києва, ще не визволилась від терпкого почуття втрати під ногами ґрунту... Нові обличчя... Редакції... Видавництва... Аж у очах рябіє від нових вражень...

... Але де зустрічала я завжди дуже прихильну і добру усмішку, без приписано умовної люб'язності, це у директора видавництва «Краків-Львів», доктора Миколи Шлемкевича. Він завжди якимось щасливо всміхався, такий одуховлений та доступний. Шлемкевич захотів і мені щось добре зробити. Узяв мою повість «Мана» і відразу склав зо мною угоду на видання книжкою. А це значить, що й у кишені забряжчали «мідаки»... Повість пішла в роботу, себто на додаткову рецензію...

Десь у ці дні зустріла я й Андрія Шекерика, знайомого ще з Києва, може єдиного. Він же так запрошував мене заїхати до нього з Коломию! Яка спокуса! Тільки... як їздити в цім невідомім мені терені? Та спокуса була таке велика, що несила була втриматися. Пішла я до найдоброзичливішої людини, Шлемкевича, й запитала, як би це так зробити, чи не міг би він мені дати якийсь відрядження до Коломиї чи там відповідну довідку? — «Небезпечно, — лякав Шлемкевич, — німці можуть вас схопити, німецької мови не знаєте...» — Але вже посвідка в моїх руках, — наче розчинені двері у якийсь цікаве... Це ж усе, що переживаю — екскурсія, ще так недавно недоступна. Як усього боїтися, то й не побачиш нічого. А мене пожирала жадоба якнайбільше побачити світу, глянути на Галичину поза Львовом.

Ніхто мене в поїзді не зачепив. Приїхала я до Коломиї, походила по тому місті — невеличкому й непоказному. Вже маю уявлення. А тепер можна піти й до Шекерика, на ту адресу, що він мені дав. Це крамниця. Заходжу, якась жінка там. Питаю, чи можна бачити пана Шекерика.

— Нема його, якраз тількищо вийшов! — відказала жінка.

— Шкода! — не знайшла я більше що сказати.

— А хто ж ви будете?

Я кажу своє прізвище й виходжу. Кілька кроків відійшла — як здоганяє мене сам Шекерик. Сміється! Його хата має два виходи. Для невідомих осіб його завжди нема вдома. А тепер він мене забирає до себе, і я йому відразу кажу, чого приїхала: ХОЧУ ПОБАЧИТИ ГУЦУЛЬЩИНУ! Шекерик, той самий говірливий, що й у Києві, наче накручений зсередини, відразу ж готовий зробити все, що тільки в його змозі, а тим часом уже й обдаровує — якимсь відрізом темно-сірої дебілої фланелі... Я ж біженка, то потребує, а він має крамницю...

І в його змозі було, що того ж дня поїхали ми до Жаб'я. Їхали ми в коробові вантажної машини. Саме розчервонілися й роззолотилися ліси та гори. Шекерик сумлінно показував мені, повз які містечка, села й ліси ми переїждраємо та раз-у-раз вихваляв своє рідне Жаб'є. Гуцульський Париж, та й годі! А ще не доїхали ми до того Жаб'я, як вже від усіх зустрічних знали, що в його брата Дмитра починається забава, з приводу побудови нової хати, замість тієї, що спалили більшовики...

Шекерик поспішав до Коломиї назад, а мене лишив у Жаб'ю і сказав, що за три дні приїде по мене. Завів мене до тутешнього надлісничого... Такі привітні люди! Дружина надлісничого виявила оту славетну галицьку гостинність, що була вилялася на перших прибульців зі сходу. Я почувалася, наче втрапила у якийсь добробут обмотаний поміщицький маєток. Нечувано смачна зупа (не суп!) із грибами й сметаною, — аж досі її пам'ятаю! Мої господарі були однаково ворожі як до більшовиків, так і до німців. Оце ж вона, господиня, розповіла мені про свого молоденького брата. Німці забрали його в есеси за його нордійську красу: русьве волосся і блакитні очі. «Я дуже боюся за нього. Навчати його там заживати наркотики і іншого...»

Кілька днів жила я в тій благословенній лісничівці, як у домі відпочину. Звикала до інтонації господині, оте «йо-о-ой!», що вже було інше, ніж у вчительки в Рівному, але й не таке, як у нас. Кожна частина України має свою інтонацію... Щодня ходила до центру Жаб'я... Якщо він там є. То ж розкидані по обидва боки Черемошу окремі оселі, так кілометрів на п'ять... Там була над самим Черемошем така затишна лавочка під соснами. Мило було прийти, сісти на неї і дивитися, як унизу кипить-клекотить зелена черемошна вода, відчувати, як заспокійливо навіє щоось той клекіт. Приходять старі гуцули, сідають на цю саму лавочку, а я жадібно пожираю їх очима, їхню старослов'янську одержу, стрижку, типаж, вслухаюся в їхню архаїчну говірку. Я наче в зачарованому світі, що спав століттям, а оце знов ожив перед моїми зачудованими очима.

До цієї лісничівки стосується ще один спогад: прийняття. З'їхалося багато, переважно духовних отців, себто цілком світських людей, тільки в чорній парі із білим комірчиком при шії. Вони дотепно жартують, що ось скоро прийдеться «вивчати історію партії» і «любити нашого мудрою вождя»... Тим часом наші господарі вино-

сять на таці чарочки, всі частуються... Я — вперше у житті при такій церемонії.

От, як естетично живуть тут люди, які достатки, як бавляться! А ми давимосся уявленнями про Галичину, вчитаними з новель Василя Стефаника, як про край безпросвітніх злиднів та біди... Це ж тільки переїхати кордон, уже в Корці відразу видно було: кращі доми, впорядковане все, навіть паркани біло помальовано. А тепер ось це Жаб'є, ця лісничівка...

**
**

Шекерик справді приїхав днів за кілька, та не сам, а з цілою компанією. З ним приїхали Галина Лащенко, Олег Ольжич, Калина Білецька. Як то тут у них — наче в нас за старих часів. Нема страху, що може господарів стісниш, введеш їх у клопіт. Всім знайдеться місце для ночівлі. І гойна гостина.

От, яке добірне товариство привіз Шекерик! Хоч я з цих людей знала тільки Галину Лащенко, ще з Києва, проте в цій гостинній лісничівці відразу розілллася якась дуже приємна атмосфера. Калина Білецька? А, це ж дочка професора Білецького з Праги. А хто ж не знає поета Олеся (пам'ятаєте, «Опівночі айстри в саду розцвіли»...?), то це його син, теж поет, тільки він також не Кандиба, а Ольжич, у поезії. А в житті?

Той вечір був дуже цікавий, один із тих, що запам'ятовуються на все життя. Забуто було про найжачені часи, ми багато співали, разом і подинці. А що мене остаточно підкупило, то це відразу виявлене велике знання Ольжича. Відразу він визначив, з якої області України походить та чи та пісня, які впливи історичного минулого вона відбиває. Я із здивуванням побачила перед собою досвідченого етнографа. А ще більше дивно, що цей же син Олеся ніколи не жив на Україні. Він також дуже зацікавився моїми піснями, отими, що ще може ніде й не записані... А ще ж зовсім молодий, так років з тридцять, русявий, астенічна постать рафінованого інтелігента... з тонким виразом вразливого співпереживання...

А приїхало товариство ось із яким подарунком мої жадобі побачити Карпати: задумано зробити прогулянку до Ворохти. Встасмо засвіт і бачимо, що для нас спеціально випав перший сніжок. Все — святково, біло, радісно. Шекерик навіть потурбувався наняти сані, але ж ніхто з нас не хоче їхати. Ми йдемо якоюсь дуже безлюдною дорогою, навколо — неторкнутий ліс, ноги туди не встромиш. Сніг тут лежить уже скрізь, повітря гостре, пахуче, веселяще. Для мене — повний рай, це ж я здійснюю свою мрію, бачу Карпати у всій величній білій красі та ще й у такій хорошій компанії.

Ми йшли за сьнями, говорили про все, що тільки можна було придумати, оминаючи, правда, поточну політику. Я — тому, що не розумілася, хоч «третім вухом» десь-колись ще в Києві чула, що Ольжич займає високі позиції серед націоналістів, але які — до мене не дійшло. Та ми мали що говорити і без того. Вчора я зробила висновок,

що цей Ольжич — етнограф. А сьогодні почала розуміти, що він — археолог. Дуже зраділа цьому, бо це ж моя найулюбленіша тема, а, Боже, як рідко трапляється кваліфікований розмовець, що від нього можна щось нове почути! Ольжич виявляв свою глибоку й широку обізнаність у археологічній літературі з різних епох. А я попадала у все більший захват! Ольжич же був такий скромний, що навіть не натякнув про свою монографію «Шипинці» (німецькою мовою), яка увійшла в залізний фонд дослідів про Трипілля.

Як же я тоді, в карпатському зимовому, обвішаному самоцвітами лісі, могла знати, що розмовляю з автором книжки, яку через десять років у нью-йоркській Публічній бібліотеці візьму побожно в руки (О. Kandyba, Schipenitz. 1937) і з неї гребтиму обома руками зразки трипільських керамічних взірців, щедро зібрані руками, умом і талантом цього самого Кандиби-Ольжича?

Мандрівка наша тривала цілий день. І все — лісом. Ціль — Ворохта. У Ворохті сядемо на поїзд — і до Львова.

До Львова, але іншою дорогою. А чому їздити тими самими? Десь близько вечора почали ми думати про ночівлю. Шекерик пропонує знов лісничівку. Він знає тут лісничого, називає й прізвище, і політичну орієнтацію цього лісничого... «А, гетьманець? — перепитав Ольжич. — Ну, то ви можете йти до нього ночувати, — я не піду».

І скільки ми не умовляли, Ольжич не здався. Я навіть «читала йому нотацію». То ж тільки в нас там, у Радянському Союзі, що як ти не комуніст, то вже й ворог, а не сподівалася я, що й тут таке. Ми ж насамперед українці! На це мені Ольжич відповів: «Буває так, що не завжди українці різних переконань можуть зустрічатися». І таки не пішов. Я в глибині душі засудила його за сектанство. Була вкрай здивована, що й тут таке непримиренство між українцями. Ні, це просто химерики, дивацтво цього Олега, — пояснювала я собі.

Лісничий у Ворохті, — гетьманець чи не гетьманець, — прийняв нас дуже гоїно. Гарно повечеряли з винами, маринованими грибами і шинками. Ми, жіноцтво, опанували спальню господині, — на той тріп десь її не було. Чудовий покій у дубових панелях, із люстрами, трюмо, туалетними столиками, тумбочками й різними прититраннями. Пишно переночували. У яких достатках живуть тут лісничі!

А вдосвіта, ще темно, були вже ми на станції Ворохта, узяли квитки до Львова. З нами їхав і лісничий. Був тут і Ольжич, але якось засекречено, мав увесь час насунуту на ніс кепку, тримався в стороні, не виявляв ніякого бажання «бути з нами знайомим».

І так же гарно прогулялася я, придбавши яскравий спогад про Карпати на все життя. Ані в голову мені не стукнуло, ані ввісні не приснилося, що то була не прогулянка, а гра із смертю для декого. Звідки було мені знати, що цей археолог і етнограф — політичний діяч великого калібру, що він — у підпіллі, у небезпеці, втікає від пазурів Гестапо, а воно женеться по його слідах? «Прогулянка» — то був тільки маскувальний маневр.

На другий день після нашої ночівлі в лісничівці налетіло Гестапо і шукало там Ольжича. Про це розповів мені вже в Нью-Йорку, багато років згодом, Андрій Шекерик.

**

*

Згадаю ще одну несподівану зустріч.

Я тоді шукала мешкання, не мала де жити. Як хто давав яку адресу, — ішла-їздила. А то раз поїхала трамваем до самого кінця, вийшла на останній зупинці... Де ж тут що шукати? Дикі пустирі, якісь закинуті бараки чи цегельні, не видно ніякої вулиці, аж десь у далині окремі доми. Куди, в який бік іти?

Та ще й погода така обридливо понура, мжичка, небо над самою головою, ось ось-задавить... І нема в кого запитати. Безлюддя... Хіба запитаю ось цього самотнього чоловіка в чорному пальті, може він спрямує...

Але коли відстань між мною і чоловіком зменшилася, — побачила я, що той чоловік здригнувся і відвернувся... А я також впізнала: це ж Ольжич! Звідти йшов такий флюїд, що я не знайшла в собі жадного бажання підійти, заговорити. Не хоче! Не хоче, — то так і буде, — ображено подумала я. Спантеличено: це все таки якось ненормально. Після наших чудових розмов місяців два тому в зимових чарах Карпат?..

Відразу розхотілося мені шукати потрібну адресу в цій пустелі. Не хочу тут жити, якби й просили... Жажлива дичавина, відірваність... Я круто повернулась до трамвайної зупинки.

А воно може було так: може Ольжич вийшов із своєї криївки на півгодини, подихати свіжим повітрям. А тут лиха бенеря вже несе якусь небажану личину...

Якби то я знала...